

УДК 332.1:631.14:637.12

Л. А. Кравченко,
аспірант кафедри публічного управління та права,
Дніпровська академія неперервної освіти
ORCID ID: 0000-0002-8031-2252

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.11—12.135

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

L. Kravchenko,
Postgraduate student of the Department of Public Administration and Law,
Dnipro Academy of Continuing Education

THE STRATEGIC PLANNING OF DEVELOPMENT OF TERRITORIAL AND PRODUCTION
SYSTEMS OF VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION AS AN INNOVATIVE
MECHANISM MANAGEMENT GOVERNANCE

У статті обґрунтовано теоретико-методичні і практичні положення, спрямовані дослідження проблем зміцнення економічної безпеки аграрного сектора за допомогою стратегічного планування розвитку територіально-виробничих систем професійно-технічної освіти як інноваційного механізму управління аграрного сектора України. Механізм взаємодії влади і аграрного бізнесу у сфері зміцнення економічної безпеки аграрного сектора в зарубіжних країнах реалізується досить давно і постійно вдосконалюється. Соціально значущі проблеми з урахуванням зростаючих потреб населення залишаються пріоритетними для механізму державно-приватного партнерства і адресовані задля зміцнення економічної безпеки аграрного сектора. Відмітна особливість взаємодії влади і бізнесу полягає в тому, наскільки ефективно державні інститути та керівництво аграрного бізнесу здатне запобігти появі внутрішніх і зовнішніх загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

The article substantiates the theoretical, methodological and practical provisions aimed at investment in modern conditions, the impact of destabilizing factors of the external and internal environment is extremely acute, which requires special attention to the study of the problems of strengthening the economic security of the agricultural sector through territorial production systems. The mechanism of interaction between the government and agrarian business in the field of strengthening the economic security of the agricultural sector in foreign countries has been implemented for a long time and is constantly being improved. Socially significant problems, taking into account the growing needs of the population, remain a priority for the mechanism of public-private partnership and are addressed to strengthen the economic security of the agricultural sector. A distinctive feature of the interaction between government and business is how effectively state institutions and management of agrarian business can prevent internal and external threats and eliminate the harmful effects of certain negative components of the external and internal environment.

The purpose of the study is to conduct a detailed scientific and practical substantiation of ways to strengthen the economic security of the agricultural sector with the help of territorial production systems in Ukraine and identify areas for improvement of this sector of the economy.

The current mechanism for implementing measures through territorial production systems to strengthen the economic security of the agricultural sector is not sufficiently adapted to the national socio-economic space, and therefore there are certain disparities in the implementation of economic development of the country and regions. Current trends in the transformation of socio-economic space confirm the insufficient level of influence of current measures to strengthen economic security of the agricultural sector, and the presence of characteristic asymmetry of socio-economic development of the country and regions requires greater focus on modernization of regulatory instruments, including ways to strengthen economic security - production systems.

In this paper we show that result of the study, further prospects for the implementation of alternative measures to strengthen the economic security of the agricultural sector through territorial production systems, found that each country is characterized by appropriate specifics in implementing measures to strengthen economic security of the agricultural sector, identified effective solutions to enhance implementation measures to strengthen the economic security of the agricultural sector through territorial production systems. The results of the study should be recommended by the legislative and executive authorities of Ukraine and its subjects in the development of state programs to support the strengthening of economic security of the agricultural sector through territorial production systems.

Ключові слова: менеджмент, аграрний сектор, аграрний бізнес, економічна безпека, територіально-виробничі системи, інтеграція.

Key words: management agrarian sector, agrarian business, economic security, territorial production systems, integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Задля успішної реалізації територіально-виробничих систем, необхідна інтеграція зусиль і інтересів органів державної влади і приватного бізнесу для досягнення максимального результату в рамках даної співпраці задля зміцнення економічної безпеки аграрного сектора. На сучасному етапі становлення державно-приватне партнерство являється універсальним та ефективним механізмом, значення якого в країні постійно зростає, формуючи базис для розвитку економіки, а саме аграрного сектору, яке при ефективній структурі даного механізму і оптимальному виборі територіально-виробничих систем, у результаті його застосування буде вигідно для держави, аграрного сектору та для населення.

Наявні диспропорції в економіці не дозволяють застосування ринкового саморегулювання галузей економіки для збільшення інвестиційної привабливості регіонів країни. З урахуванням погіршення в 2014 році ситуації у зовнішній економіці і кредитно-фінансовій сфері стає актуальним зміцнення економічної безпеки аграрного сектора за допомогою територіально-виробничих систем, що є важливою умовою формування ефективної економічної політики, підвищення інноваційності економіки та розвитку інфраструктури.

Чітка побудова та вдосконалення економічної безпеки аграрного сектора будуть створювати необхідні умови для припливу інвестицій в економіку країни, розвитку регіонів, забезпечать реалізацію економічних інтересів, які гарантують країні захист від різного роду погроз і ризиків, гарантування економічного суверенітету, конкурентоспроможності на зовнішніх ринках і самодостатності господарюючих суб'єктів, а також забезпечення стійкості функціонування високотехнологічних економічних структур на інноваційній основі, котрі сприяють зростанню рівня і якості життя населення в контексті забезпечення національної безпеки. Імплементация відповідних заходів сприятиме зниженню рівня соціальної напруженості, визначеної оптимізації і регулювання ринкової конкуренції. Оскільки однією з найважливіших складових економічної безпеки являється економічна безпека аграрного сектора країни, яка виступає головною умовою забезпечення аграрної незалежності в контексті економічної безпеки, збереження економічного суверенітету та економічної стабільності країни.

На підставі вищевикладеного виникає необхідність проведення досліджень, спрямованих на вдосконалення відносин влади і аграрного бізнесу з метою створення узгодженої співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування з приватними бізнес-струк-

турами для ефективного функціонування економіки країни і регіонів в умовах глобальної конкуренції. Значну роль набуває формування ефективного інституційного середовища в суб'єктах країни за допомогою територіально-виробничих систем, що підвищує їх інвестиційну привабливість, забезпечує економічну безпеку аграрного сектору і сприяє досягненню стабільних темпів соціально-економічного зростання, тому актуальним являється розгляд шляхів зміцнення економічної безпеки аграрного сектору за допомогою територіально-виробничих систем.

АНАЛІЗ ОСТАНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасній літературі існує значна чисельність різноманітних підходів та поглядів стосовно шляхів зміцнення економічної безпеки аграрного сектору в Україні. Розгляд наукових досліджень територіально-виробничих систем дає можливість оцінити стан розробки зазначеної проблеми в сучасній науці державного управління. Теоретичним підґрунтям розв'язання проблеми зміцнення економічної безпеки аграрного сектору за допомогою територіально-виробничих систем є праці вчених у галузі економічної безпеки (А. С. Полянська, В. В. Рудь, В. І. Вострякова, В. І. Ткачук, Г. М. Рябенко, Ж. В. Поплавська, Є. В. Крикавський, К. О. Утенкова, М. В. Жаболенко, М. І. Яремова, О. А. Прокопчук, О. В. Сарафін, С. В. Смерічевська, Т. В. Ібрагімхалілова, Т. І. Онищенко) присвячені аналізу деяких аспектів та особливостей застосування територіально-виробничих систем аграрному сектору в сучасних умовах в рамках глобалізаційних процесів, які вплинули на генезис та зміцнення економічної безпеки даного сектору економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Проведення деталізованого науково-практичного обґрунтування шляхів зміцнення економічної безпеки аграрного сектору за допомогою стратегічного планування розвитку територіально-виробничих систем професійно-технічної освіти як інноваційного механізму управління аграрного сектору України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах сьогодення, зумовлених урбанізацією, глобалізацією, диверсифікацією раціону, концентрацією та розширенням продовольчих ринків та торгівлі, серед інших основних тенденцій, територіально-галузеві виробничі системи (ТГВС) зазнають значних перетворень. Для подолання трансформаційних викликів необхідно застосовувати більш холистичний, системний підхід, який передбачає проектування агропродовольчих ланцюгів доданої вартості (АЛДВ), координацію дій та формування інституційного середовища їх функціонування. Зміни необхідно впроваджувати з урахуванням особливостей розвитку АС.

Аграрний сектор, який включає усі виробничі операції забезпечуючи просування сільськогосподарської продукції "від лану до столу", є основним генератором зайнятості та формування доходів в АС, що сприяє зміцненню економічної та продовольчої безпеки. Він

охоплює увесь ланцюг створення доданої вартості, включаючи постачання, виробництво, переробку сільськогосподарської продукції та її розподіл.

Для зміцнення ЕБ аграрного сектору ФАО розроблено низку інструментів стимулювання розвитку агропродовольчого сектору, як однієї із найбільш потужних територіально-галузових виробничих систем, які передбачають формування політики сприяння впровадженню екологічних аспектів та розвитку інституційних спроможностей державних органів щодо ефективної взаємодії з партнерами з приватного сектору, особливо це стосується інтеграції дрібних фермерів та представників МСАБ до АЛДВ, стимулювання інвестиційної діяльності та підвищення ефективності в процесі трансформування агропродовольчих систем у країнах, що розвиваються, до яких відноситься і Україна. Основні напрямки політики ФАО включають:

— Відповідальне контрактне сільське господарство для інклюзивного доступу до ринку, що забезпечує нарощування потенціалу, технічну та юридичну підтримку пілотних проектів, адвокацію та поширення знань.

— Проектування сталих агропродовольчих ланцюгів доданої вартості (САЛДВ) за рахунок впровадження цілісного підходу до структурних перетворень, інтегрування багатовимірних концепцій доданої вартості та сталості та застосування їх у оцінці, аналізі та удосконаленні функціонування територіально-галузових виробничих систем.

— Державно-приватне партнерство, яке фактично представляє собою форму інноваційного партнерства, що об'єднує виробників, агробізнес, органи державної влади та суб'єктів громадянського суспільства. Таку співпрацю все частіше застосовують у якості механізму залучення інвестицій, одночасно пом'якшуючи специфічні ризики АС.

— Сприяння впровадженню територіального підходу у якості засобу залучення трансформаційних інвестицій АС та координації міжгалузевих цілей. Особлива увага приділяється агропромисловим паркам та кластерам на базі агропромислового територіально-виробничого комплексу, економічним коридорам та спеціальним економічним зонам.

— Стимулювання розвитку малого та середнього аграрного бізнесу (МСАБ), підприємництва, стартап-проектів та інновацій через інклюзивні бізнес-моделі та агробізнес-інкубатори.

— Удосконалення механізмів та програм державних закупівель, за допомогою яких уряди проводять тендери не лише для задоволення потреб, а й для одночасного вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем.

Проблеми інтеграції суб'єктів господарювання у процесі реалізації господарських завдань широко висвітлюються у зарубіжній та вітчизняній економічній літературі. Як зазначає Є.В. Крикавський, "у певному гіпотетичному вимірі спеціалізація і масовість вичерпують себе як потенційні резерви отримання додаткового ефекту. Тому необхідною стає інтеграція на якісно нових рівнях управління, що не є протилежним спеціалізації як деспеціалізація, а власне інтеграція в нових площинах, сферах. Завдяки такій інтеграції формуються "цільові" системи вищого порядку порівняно із інтегро-

ваними частинами і це створює можливість отримати додатковий ефект, джерелом якого і є власне інтеграція" [3, с. 68]. До таких інноваційних методів удосконалення процесів інтеграції є інтеграція на логістичному рівні. Одним з основних методологічних принципів логістичної інтеграції є системний підхід. В основу системного підходу покладено розгляд об'єктів як систем, що дає змогу сприймати об'єкт дослідження як комплекс взаємопов'язаних підсистем, об'єднаних спільною метою, розкрити його інтегровані властивості, а також внутрішні та зовнішні зв'язки. Системний підхід передбачає послідовний перехід від загального до часткового, коли в основі розгляду лежить конкретна кінцева мета, для досягнення якої створюється система. Відповідно до методології системного підходу кожна система є інтегрованим цілим навіть тоді, коли вона складається з окремих розрізнених підсистем [1, с. 58].

В умовах ринкової невизначеності, поглиблення інтеграційних процесів вимагає розробки деяких правил та процедур, встановлення стратегічних партнерських відносин та формування системи стимулів та спільного бачення подальшого розвитку між постачальниками, виробниками, органами стандартизації, розподільчими центрами, оптовими ринками, супермаркетами, фермерськими господарствами, роздрібними торговцями та споживачами. У такій системі повинні поєднуватись добре організоване внутрішнє співробітництво та конкурентне і високо інтегроване зовнішнє середовище [2, с. 121]. У сільському господарстві логістичний підхід дає змогу виокремити таке поняття як логістична інтеграція, яка може бути як внутрішньою, так і зовнішньою. Зовнішня логістична інтеграція вимагає узгодженості дій різних підприємств-ланок ланцюга постачання для забезпечення єдиної мети, доведення виготовленої продукції до кінцевого споживача. При чому індивідуальна економічна діяльність кожного підприємства трактується в межах ланцюга постачання як бізнес-процес.

Щоб уникнути неузгодженості основних елементів системи логістики на підприємстві, доцільно доповнити внутрішню інтеграцію внутрішньогалузевою та міжгалузевою логістичною інтеграцією з використанням трьох можливих напрямів [5, с. 122]:

1) горизонтальної інтеграції, що означає галузеву єдність підприємств, операційна діяльність яких характеризується спільною технологією і однорідністю виготовленої продукції;

2) вертикальної інтеграції, що означає виробничу кооперацію підприємств однієї галузі або близьких за характером галузей промисловості, які спеціалізуються на виготовленні вузлів, деталей, комплектування та інших виробів, необхідних для кінцевого продукту;

3) комбінованої інтеграції, що поєднує вигоди двох попередніх форм інтеграції.

Значна частка доданої вартості кінцевої продукції створюється поза сферою первинного виробництва. При відокремленості цієї галузі товаровиробник не бере участі у розподілі доданої вартості, створеної в сферах переробки та реалізації. Цілком природним є прагнення виробників стати співвласниками доданої вартості у сферах переробки та реалізації продукції. Цієї мети можна досягти за допомогою вертикальної, горизон-

тальної або комбінованої інтеграції в межах логістичної системи регіону. За рахунок розвитку інтеграційних форм господарювання можна забезпечити високу якість сільськогосподарської продукції з великою часткою доданої вартості, мінімізацію втрат продукції та зниження експлуатаційних витрат в АЛП, а з іншого боку мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище, таким чином досягаючи максимізації переваг системи [2, с. 129].

Не існує універсального варіанту зовнішньої інтеграції для будь-яких ситуацій. У деяких випадках зусилля, спрямовані на створення й підтримку конкретної форми інтеграції, можуть себе не виправдати. Тому необхідним є аналіз поточних операцій, майбутніх планів, потенційних партнерів та постачальників, який допоможе з'ясувати, якою мірою певна форма інтеграції буде для організації вигідною [5, с. 124].

Невеликі обсяги виробництва та високий рівень трансакційних витрат, які виникають при укладанні індивідуальних угод суттєво обмежують конкурентоздатність МСАБ на ринку. Горизонтальна координація між представниками МСАБ дає можливість забезпечити координацію та узгодженість дій на ринку, формування експортних партій та виходу на міжнародні ринки. А вже за рахунок кооперування та співпраці в рамках фермерських кооперативів виникає так званий ефект масштабу, за рахунок зменшення трансакційних витрат та зміцнення переговорних позицій фермерів. Незважаючи на неоднозначні результати щодо ефективності співпраці в рамках сільськогосподарської кооперації, існує широкий науковий консенсус щодо того, що координація колективних дій є важливою для зміцнення позицій представників МСАБ на ринку за рахунок формування інклюзивних агропродовольчих ланцюгів доданої вартості. На шляху до впровадження ефективної горизонтальної інтеграції в АС необхідно вирішити ряд проблем, що стосуються:

— низького рівня співпраці та виробничих потужностей серед представників МСАБ, що перешкоджає мобілізації економії від масштабу для ефективного доступу до ринків збуту;

— відсутності взаємної довіри, лояльності та взаємодії між представниками МСАБ в процесі неформальної співпраці, що може призвести до опортуністичної поведінки (наприклад, порушення визначених правил поведінки, порушення термінів розрахунків та відвантаження продукції, порушення умов договорів та ін.);

— різноманітності інтересів членів кооперації, що обмежує ефективну організацію;

— блокування доступу до ринків деяких представників МСАБ [4, с. 24].

До проблем вертикальної координації, з якими зіштовхується МСАБ відноситься відсутність дієвого механізму управління бізнес-процесами між фермерами та іншими суб'єктами АЛДВ. Більшість наукових досліджень, що стосуються ефективності вертикальної інтеграції в ЛДВ теоретичним підґрунтям визнають перспективу зменшення трансакційних витрат.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження було визначено, що сучасні методи зміцнення економічної безпе-

ки аграрного сектора за допомогою територіально-виробничих систем охоплюють велике різноманіття адаптованих, трансформованих під впливом глобалізації інструментів в межах світового простору. Основною метою економічної безпеки аграрного сектора є формування аграрним бізнесом власної системи економічної безпеки, задля захисту національної економіки та забезпечення високого рівня економічної безпеки держави загалом.

На нашу думку, головними факторами, що стримують реалізацію заходів по зміцненню економічної безпеки аграрного сектора за допомогою територіально-виробничих систем, є: ринкові умови господарювання на території України; високий рівень володарювання монополій на внутрішньому ринку України, що створює перепони для розвитку вільної конкуренції; нестабільність політичної ситуації в країні; складність та нестабільність сучасних умов господарювання на міжнародній арені; недосконалість національної законодавчої бази; господарські ризики; загострення конкуренції та обмеженість фінансових ресурсів.

В результаті проведеного дослідження актуальних методів зміцнення економічної безпеки аграрного сектора за допомогою територіально-виробничих систем в країнах та обґрунтування ключових чинників активізації реалізації даних заходів було визначено, що сучасні підходи в перспективі мають спрямовуватись на раціоналізацію та імплементацію системи управління економічною безпекою підприємства та аграрного сектора загалом.

Таким чином, оновлення та вдосконалення концептуальних основ зміцнення економічної безпеки аграрного сектора за допомогою територіально-виробничих систем може стати сучасною парадигмою збереження глобалізаційних тенденцій та механізмів інтеграції національних економік держав до світового співтовариства.

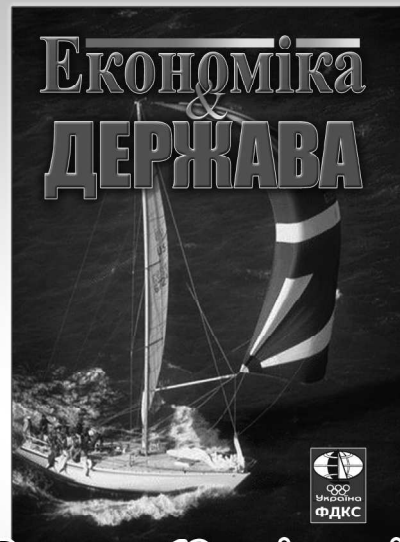
Література:

1. Вострякова В.І. Методичні підходи моделювання та аналізу логістичних систем розподілу продукції АПК. Агросвіт. 2017. № 11. С. 56—61.
2. Вострякова В.І. Удосконалення логістичної системи розподілу продукції сільськогосподарських підприємств: дис. кандидата екон. наук: 08.00.04. / Вострякова Вікторія Іванівна; Вінницький національний аграрний університет. Вінниця. 2017. 233 с.
3. Крикавський Є. В. Логістика. Основи теорії: підруч. Львів: Інтеллект-Захід, 2004. 180 с.
4. Онищенко Т. І. Шляхи зміцнення економічної безпеки аграрних підприємств України. Матеріали студентської наукової конференції Полтавської державної аграрної академії, 24—25 квітня 2019 р. Том І. Полтава: РВВ ПДАА, 2019. С. 23—25.
5. Поплавська Ж.В., Полянська А.С. Переваги та критерії інтеграції функцій логістики. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія Логістика: [збірник наукових праць] / відп. ред. Є. В. Крикавський. Львів, Видавництво Національного університету "Львівська політехніка". 2010. № 690. С. 120—127.

References:

1. Vostryakova, V.I. (2017), "Methodical approaches to modeling and analysis of logistics systems or distribution of agricultural products", *Ahrosvit*, vol. 11, pp. 56—61.
2. Vostryakova, V.I. (2017), "Improvement of the logistic system of distribution of products of agricultural enterprises", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, Ukraine.*
3. Krykavsky, E.V. (2004), *Lohistyka. Osnovy teorii, [Logistics. Fundamentals of theory], Intellect-West, Lviv, Ukraine.*
4. Onishchenko, T.I. (2019), "Way to strengthen the economic security of agricultural enterprises in Ukraine", *Materialy student skoi naukovoii konferentsii Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, 24—25 kvitnia 2019 r., [Proceedings of the student scientific conference of the Poltava State Agrarian Academy, April 24—25, 2019], *RVV PDAA, Poltava, Ukraine*, vol. I, pp. 23—25.
5. Poplavskaya, Zh.V. and Polyanskaya, A.S. (2010), "Advantages and criteria of integration of logistics functions", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*. Seriya Lohistyka, vol.690. pp. 120—127. *Стаття надійшла до редакції 09.06.2022 р.*

**Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»**

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

наукове фахове видання України

З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ

(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності – **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73